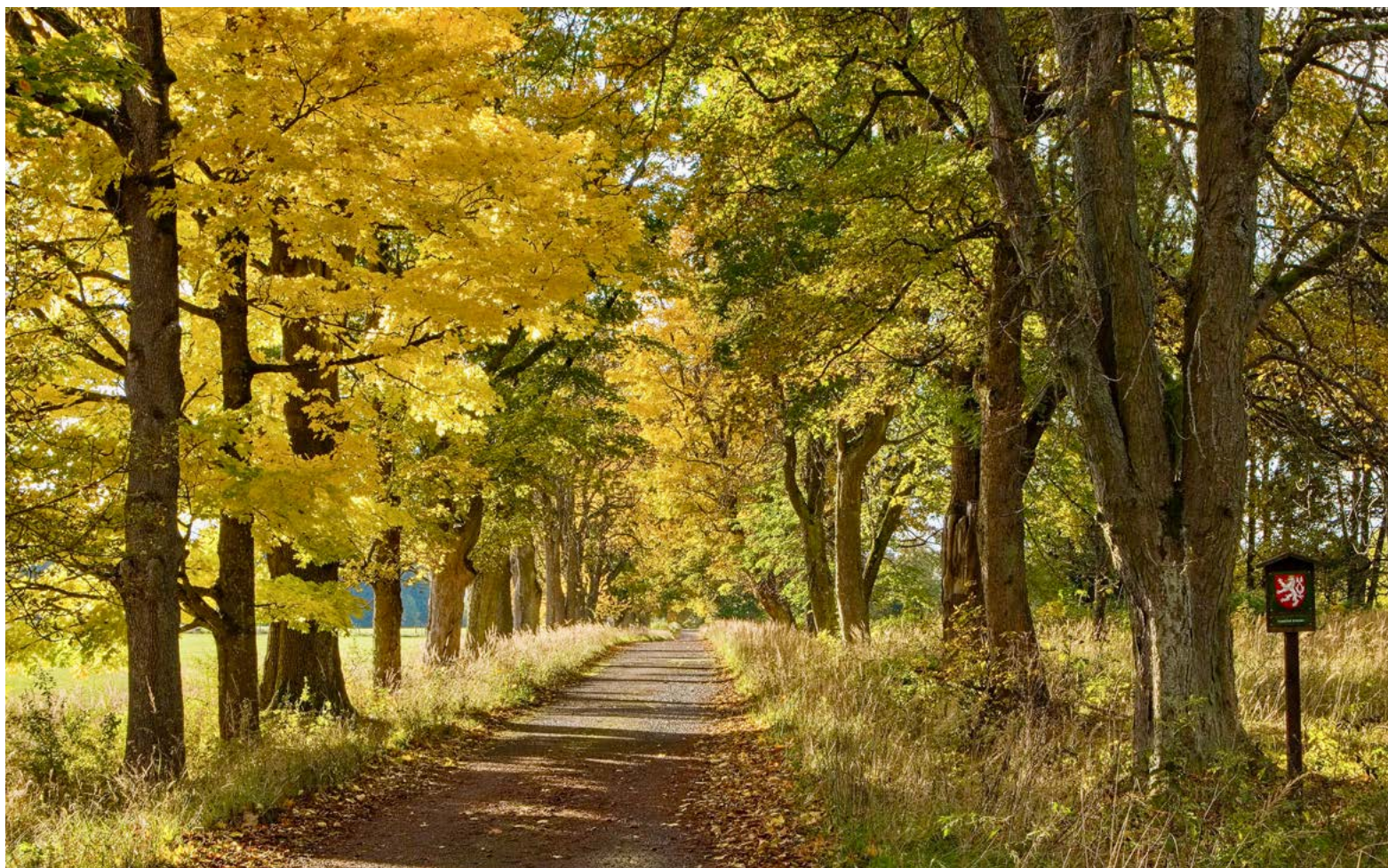

10 let CHKO Brdy – ostrova horské přírody uprostřed Čech

Jaroslav Obermajer, Bohumil Fišer, Marie Brůčková, Zita Červenková, Jana Fischerová, Lucie Kastnerová, Běla Komancová, Lucie Palivcová a Helena Vejrová

CHKO Brdy byla vyhlášena před 10 lety a má mezi všemi CHKO jedinečné postavení z hlediska historie i současného využívání území. V dnešní době, kdy projednávání návrhů na vyhlášení nových chráněných území naráží na řadu překážek, je zajímavé se ohlédnout i za pozadím vzniku CHKO v Brdech. Přírodní hodnoty Brd jsou zvýrazněny zejména tím, že

v českém vnitrozemí se jedná o krajinu, která byla jen minimálně ovlivněna osídlením a přeměnou na zemědělské plochy. Tvrdé přírodní podmínky podhorského až horského rázu odrazovaly v minulosti kolonizátory, a proto nejvýraznější lidské zásahy souvisí s těžbou hornin a tlakem hutnicko-hornického okolí na produkci smrkového dřeva.

Obr. 1: Památná alej na Záběhlé. Foto Běla Komancová

BOX 1: 10 LET PÉČE O CHKO BRDY

Z veřejných zdrojů na ochranu přírody vynaloženo 47,5 milionu korun.

Nejvíce financí směřovalo na podporu lučních biotopů pastvou skotu, ovcí a koz na 90 ha a sečí (často ruční) 22 ha na lokalitách Padrtě, Hrachoviště, Felbabka, Vystrkov, u Věšína v EVL Niva Kotelského potoka, v PP Trokavecké louky, na Loukách pod Palcířem, u Drahlína v PP Licitanta nebo na Skelné Huti.

Výřezy náletových dřevin na Toku a Jordánu – 38 ha zapojeného porostu dřevin i v dalších lokalitách Hrachoviště, Kolvín, Felbabka, PP Vystrkov, PP Licitanta.

1 ha řízeně vypáleného vřesového porostu na Jordánu v roce 2016.

Podpora zvyšování podílu stanovištně původních dřevin a ochrany výsadeb i přirozeného zmlazení před zvěří oplocením. V průměru každoročně 15 tis. jedlí, 5 tis. listnatých stromů, 2000 m oplocení a 350 ks individuálních ochranných.

Arboristická péče o významné a památné stromy, ošetření alejí na Padrtích.

Návrat upravených koryt potoků k přírodnímu stavu.

Zřízení 19 lesních tůní o ploše 1 275 m² a 31 tůní na bezlesí ploše 1777 m². Obnova starších tůní.

V lesnictví se tak dominujícím stalo pěstování smrku ve stejnověkových monokulturách. Malé osídlení území bylo jistě i jedním z důvodů, proč bylo rozsáhlé území v Brdech přeměněno na vojenský prostor a v průběhu 20. století tak i spravováno. Vojenské využívání se pak projevilo na vývoji přírody – disturbance způsobené vojenským výcvikem přinesly například vznik a udržování rozsáhlých bezlesí s porosty vřesů, kráterů a jiných prohlubní zvyšujících diverzitu prostředí pro plazy a obojživelníky. Území s významnou regulací návštěvnosti pak přinášelo klid pro vývoj druhů citlivějších na rušení.

Obr. 2: Dům přírody Brd. Foto Bohumil Fišer

Začátkem 21. století však došlo ke společenskému vývoji, který vyústil mimo jiné i ve změnu přístupu společnosti k území Středních a Jižních Brd. Hospodářská krize a potřeba šetřit výdaje státního rozpočtu vedla rezort obrany k návrhu na zrušení vojenského újezdu, a tedy i speciální státní správy z hlediska obrany. Zájmy obrany státu se však promítly do tehdejší dohody mezi ministerstvy obrany a životního prostředí. Agentura ochrany přírody a krajiny ČR začala pracovat na přípravě podkladů pro vyhlášení CHKO. Přírodní hodnoty Jižních Brd vedly k rozšíření hranic navržené CHKO i mimo území tehdejšího vojenského újezdu Brdy. Nutno podotknout, že v době vzniku CHKO Brdy nebyla bezpečnostní situace ve světě a v Evropě tak vyhrocená, jako je tomu dnes. Podporu obyvatel pro vznik CHKO pomohly připravit i obávaný záměr výstavby protiletectvého radaru pro NATO nebo dlouhodobé snahy o průzkum a těžbu ložisek zlata v Jižních Brdech. Výhodou pro vyhlášení byl v neposlední řadě fakt, že většinu lesů spravovaly státní podniky. Těsně před vyhlášením se situace změnila. Velké lesní celky byly v restitucích vráceny církvi. Výsledkem celého procesu byly velmi vstřícné podmínky ochrany území. Většina lesních ploch se nachází ve 3. zóně CHKO bez možnosti uplatnění zákonných požadavků na přírodě šetrnější pěstování lesů. Z návrhu bližších ochranných podmínek zmizely i přísnější podmínky pro ochranu přírodního stavu vodního prostředí.

Na co se soustředí ochrana přírody a krajiny v Brdech

Na začátku fungování nové CHKO se v Brdech bylo nutno vypořádat i s určitou nedůvěrou místních milovníků přírody v dostatečnou ochranu území, které dříve chránil zákaz vstupu z důvodu vojenského využívání. Nedůvěru také vzbuzovala změna režimu území z vojenského na civilní. V minulosti vstup do území povoloval újezdní úřad, nově do něj byl vstup volný pro všechny při respektování rizik pyrotechnické zátěže. Možnosti průjezdů se naopak zpřísnily. Požadavky místních tak byly trochu protichůdné – na jednu stranu se obávali přístupu velkého počtu návštěvníků a na druhé straně chtěli zachovat všechna privilegia volnosti pohybu včetně toho motorizovaného. Před správou tak byl postaven nelehký úkol bránit aktivitám, které by chtěly pouze těžit z atraktivity území a zachovat tak jednu z typických brdských charakteristik. Tou je odlehlost od civilizace a absence výrazných urbanistických i hospodářských prvků v lesnaté krajině. Pocit osamělosti pro toulající se návštěvníky je zážitkem, který v jiných oblastech už jen těžko najdete.

V souvislosti se vznikem CHKO se Brdy také otevřely širokému přírodovědnému zkoumání zdejší přírody, rozběhla se řada sledování a průzkumů, které „obohatily“ Brdy o nové druhy a poznatky poznatky (viz box Brdské nálezy v CHKO).

Obr. 3: Bradáček srdčitý. Foto Bohumil Fišer

BOX 2: BRDSKÉ NÁLEZY V CHKO

Bradáček srdčitý – opětovný nález silné populace druhu vzácné orchideje horských rašelinných smrčín považovaného zde za nevěstný druh.

Jednokvítek velekvětý – několik menších populací taktéž horského druhu podmáčených smrčín.

Třezalka pěkná – menší populace nalezené zhruba po sto letech na původní lokalitě.

Přibýlo míst, kde nacházíme citlivé druhy rašelinišť a podmáčených stanovišť, jako je rosnatka okrouhlostá, klikva bahenní nebo vranec jedlový.

Mezi lišejníky patří k významným nálezům vzácné druhy dutohlávek kamenných sutí (d. horská a d. ztmavlá) a mikrolíšejníky žijící na kůře stromů nebo mrtvém dřevě, na sutích a dalších otevřenějších místech.

Z pohledu mechorostů si můžeme cenit druhově bohatých slatinišť a slatinných luk (Padrsko, Pílská, PP Licitanta).

Zajímavé mykologické nálezy, které se nesusoustrdí jen na les. Nejceněnější objevy posledních let jsou voskovky, čirůvečky a závojenky rostoucí na rašelinných nebo smilkových loučkách (PP Licitanta, Bor, Skelná huť, PR Klobouček). Bylo tu nalezeno kolem 20 druhů hub „voskovkových trávníků“ patřících mezi ohrožené druhy dle červeného seznamu. Opomenout však nelze ani řadu významných druhů vázaných na staré lesy a mrtvé dřevo, které byly nalezeny v lesních rezervacích v jižních Brdech.

Lesy postupně přirozeně znovuobjevily některé velké šelmy. Opakovaně se tu objevují mladí jedinci rysa ostrovida při svém hledání vlastního teritoria a partnera pro rozmnožování. Postupně se sem vrátil také vlk obecný. V roce 2023 se podařilo potvrdit i jeho rozmnožování.

Bobr evropský od Padrtí přitáhl pozornost celosvětových médií díky svému stavitelskému revitalizačnímu umění.

Dlouhodobě zde vyvádí mladé orel mořský.

Na místech, kde po skončení vojenského výcviku hrozí zánik cenných bezlesých stanovišť, se sledují dopady zvolených opatření a zásahů, které mají udržet zdejší druhovou bohatost. Jako příklad lze uvést hodnotící zprávy z experimentálního vypálení vzorku vřesoviště na Jordánu.

Jednou z priorit péče o území je udržování stovek hektarů vřesovišť na dopadových plochách Tok a Jordán, která patří k největším v ČR, či péče o vlhké a mokřadní louky s porosty kosatce sibiřského. Po významném zmenšení území, na kterém probíhá vojenský výcvik, je potřeba hledat taková opatření, která budou nahrazovat dopady vojenské činnosti formující zdejší přírodu. Za doby vojenského výcviku byly požáry na dopadových plochách běžnou záležitostí. Vojáci vždy zajišťovali jen dohled nad tím, aby požár nepřerostl v nekontrolovatelnou formu přes protipožární pásy po obvodu dopadových ploch, a chránili tak okolní porosty. Tato ochrana byla jedním z významných nákladů vojenského využívání území v Brdech a po jejím ukončení tyto náklady odpadly.

Brdy jsou významným územím pro lesní sovy – kulíška nejmenšího a sýce rousného.

V lesních rezervacích jižních Brd pravidelně hnízdí datlík tříprstý.

Dlouhodobě tu hnízdí čáp černý.

Krutihlav obecný zde nachází pro něj důležité přestálé ovocné stromy či jiné dřeviny v místech zaniklých obcí.

Vhodná péče o louky zajišťuje příznivé podmínky pro chřástala polního a bekasinu otavní.

Plochy, kde dosud probíhá armádní výcvik na Felbabce a Hrachovišti, jsou plné louží s čolky obecným a velkým, skokanem šťhlým či kuňkou žlutobřichou, vážkami, listonohem letním a žábronožkou letní.

Tesařík zavalitý zde byl objeven přibližně po 40 letech.

Byla potvrzena genetická jedinečnost brdských pstruhů obecných.

BOX 3: POSTUPNĚ ZPŘESŇUJEME OCHRANU

Nově byly vyhlášeny 4 přírodní památky – Jindřichova skála, Louky pod Palcířem, Vystřkov a Licianta a 2 přírodní rezervace – Koníček, Klobouček. Chrání širokou paletu dochovaných přírodních stanovišť: podmáčené, rašelinné a smilkové louky, skalní suti a zachovalé lesní porosty, ale i paleontologická naleziště.

V uplynulých deseti letech bylo v CHKO Brdy vyhlášeno šest nových památných stromů – dub na Záběhlé 1 – dvoják, dub na Záběhlé 2, klen na Hrachovišti, douglaska na Třech Trubkách, dub u Valdeka a jedle pod Okrouhlíkem. Nově je chráněna skupina památných stromů lípy v Míšově (skupina dvou lip) a alej na Záběhlé, čítající 76 vyhlášených jedinců (javory, jasaný, jírovice a další druhy).

Vzhledem k relativně mírným ochranným podmínkám je v CHKO Brdy velká pozornost věnována komunikaci s partnery a práci s veřejností. Na příkladu experimentálního vypalování se ukázalo, že předem dobře poučená veřejnost pak ve veřejných diskuzích dokázala vhodně argumentovat proti názorům, že požáry jsou spíš devastací prostředí. Od doby tohoto experimentu AOPK ČR učinila několik neúspěšných pokusů o zavedení řízeného vypalování vřesovišť, které však dosud narážely na odpor ze strany hasičského záchranného sboru. I u správce lesního státního majetku zatím vždy převažují obavy, že ochrání jim zapálí les.

Spolupráce a nepřetržitá komunikace s Vojenskými lesy a statky ČR, s. p., se společností AP lesnická s.r.o. (dříve Arcibiskupství pražské) a s dalšími vlastníky pozemků, neziskovými organizacemi, obcemi i dalšími partnery zůstává základním předpokladem pro naplnění cílů ochrany přírody v území.

Nelze opomenout ani pomoc z řad dobrovolníků, kteří se pravidelně zapojují do potřebných činností pro zdejší přírodu.

V přístupu k partnerům se vyplácí precizní práce se strategií pro návštěvníky. Jedním z největších úspěchů je zpracování Interpretačního plánu CHKO Brdy společně se všemi partnery v regionu a jeho důsledné uplatňování.

Obr. 4: Panel na naučné stezce Jordán. Foto Bohumil Fišer

I díky této vzájemné spolupráci a ujasnění společných zájmů je dnes v CHKO Brdy k dispozici 250 km značených turistických tras pro pěší a 195 km cyklotras. Nové parkovací plochy, stravování a ubytování vznikají výhradně v obcích a za hranicemi CHKO nebo v jejich okrajových částech, a tak se daří držet charakter nerušeného přírodního prostředí.

Díky pravidelnému zveřejňování zajímavých informací na sociálních sítích a webových stránkách se daří udržovat vysoký zájem veřejnosti o přírodu Brd a její ochranu.

AOPK ČR připravila čtyři nové naučné stezky – Okolím Padrtských rybníků, Jordán, Tok a Tajuplnými lesy Arcibiskupství pražského ke Třemšínu. Jejich podoba má podtrhnout význam území bez zbytečných staveb, a proto jsou informace zpravidla umístěny na malých gravírovaných kovových panelech přidělaných na místních kamenech.

V srpnu 2023 Vojenské lesy a statky ČR, s. p., ve spolupráci s AOPK ČR dokončily návštěvnické centrum Dům přírody Brd v areálu loveckého zámečku Tři Trubky. Náklady na rekonstrukci areálu, vybudování vnitřní i venkovní expozice dosáhly 81 mil. Kč. Vznik Domu přírody Brd byl spolufinancován částkou 69 mil. Kč z Operačního programu Životní prostředí. Jeho

provoz zajišťuje obec Strašice. Návštěvnické středisko přivítalo v prvních dvou letech 40 tisíc návštěvníků.

Co je cílem ochrany přírody v dalším období

Především navázat na to, co se zatím dařilo. V roce 2025 vznikla nová Koncepce práce s návštěvnickou veřejností, která navázala na původní interpretační plán. Ta vymezuje hlavní témata, která mají Brdy představit návštěvníkům. Hlavní roli zde bude opět plnit programová náplň Domu přírody Brd. Výhodou je zapojení partnerů, kteří se podíleli na jejím zpracování do realizace v praxi. Nyní je odevzdán ke schválení nově vypracovaný plán péče o CHKO na další období. Opatření z něj vyplývající budou hlavním vodítkem pro péči o území a udržení strategických ochranných cílů.

Péči o předměty ochrany bychom chtěli zachovat aspoň ve stejném rozsahu. Rozhodně budeme i nadále usilovat o zavedení řízeného vypalování a tím i o udržení existence unikátních vřesovišť. Budeme také chtít udržet shodu na zajištění příznivého stavu Padrtských rybníků. Prioritou je i trvalé úsilí o zlepšení tolik potřebného zadržování vody v CHKO Brdy. ■